

РОЗВИТОК ПСИХОЛОГІЧНОЇ ВІДПОВІДНОСТІ ЛЮДИНИ ТА ПРОФЕСІЇ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВУЗУ

Постановка проблеми. Проблеми підвищення ефективності професійної діяльності є об'єктивно актуальними для будь-якого часу та будь-якого суспільства. У періоди глобальних трансформацій значущість цього питання набагато зростає не лише для окремої людини, а й для професійної спільноти, для якої вирішення проблеми ефективності праці її суб'єктів є умовою професійного виживання та еволюції інституту професіоналів даного профілю. Це повною мірою стосується й представників педагогічної професії.

Високі результати фахової діяльності досягаються завдяки найповнішій мірі відповідності професійних вимог, які ставить перед людиною діяльність, та професійно-важливих якостей, що є актуальними для тієї чи іншої професії у певній соціокультурній ситуації. Співпадіння цих зовнішніх та внутрішніх факторів є суттєвим поштовхом для повноцінного розвитку особистості професіонала в межах виконання професійної діяльності та стимулює розвиток самої діяльності, збагачує її новими формами і змістом.

Означена проблема набуває значущості у контексті приєднання України до Болонського процесу та пов'язаного з ним реформування вищої школи, що суттєво актуалізує питання підвищення професіоналізму науково-педагогічних кадрів та пошуку факторів, які є визначальними на цьому шляху. В той же час, аналіз підходів до вирішення цієї проблеми, що склалися у психології, виявляє недостатню її розробленість, відсутність спрямованості на конкретні форми професійно-педагогічної діяльності тощо. І оскільки сьогодні вищий навчальний заклад є відкритою освітньою системою, що покликана забезпечити випускників системою знань, умінь, навичок і компетенцій, які зробили би їх конкурентними на ринку праці як в Україні, так і поза її межами, то, безумовно, реалізація такої освітньої установки потребує психолого-педагогічної відповідності викладача вищої школи сучасним професійним вимогам.

Отже вирішення означених завдань пов'язано з урахуванням наступних обставин: 1) зміни, що відбулися у суспільстві, світовій та європейській освітній реальності неможливо не брати до уваги, вони стосуються кожного суб'єкта, причетного до навчально-виховного, науково-дослідницького та ін. процесів, що відбуваються наразі у вищій школі; 2) зміст професійної діяльності все більше ускладнюється, підвищуються вимоги до її ефективності, відповідальність педагога за професійні рішення, які приймаються та реалізуються у контексті діяльності; 3) на тлі відкритості «професійного простору» (О. В. Конєва) вищої освіти та її інтегрованості у міжнародний едукативний простір виникло новітнє полікультурне освітнє середовище вищого навчального закладу.

Враховуючи ці проблемні моменти впливу мультикультурного середовища та соціальної ситуації на особистість викладача ВНЗ, неможливо не говорити про розвиток не лише його професійних, але й індивідуально-особистісних якостей як ядерної структури у моделі особистості педагога-професіонала.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У професійній діяльності становлення особистості відбувається дуже інтенсивно, оскільки вона виступає квінтесенцією активності суб'єкта, тобто формування особистості у цій сфері фактично є процесом створення особливого типу системних відносин. В основі цього постулату лежить діяльнісний підхід до становлення та розвитку особистості в процесі професіогенезу. Теоретичне та емпіричне обґрунтування головних положень цього підходу здійснено К. О. Абульхановою-Славською, О. Г. Асмоловим, О. О. Володарською, С. О. Дружиловим, О. П. Єрмолаєвою, Е. Ф. Зеєром, Н. Л. Івановою, Є. О. Климовим, М. С. Корольчуком, С. Д. Максименком, А. К. Марковою, А. О. Реаном,

В. О. Толочек, О. Р. Фонарьовим, В. Д. Шадриковим та ін. Проблему здійснення розвитку та саморозвитку професійно-особистісного потенціалу викладача вищої школи в нових соціально-економічних, соціокультурних та системно-організаційних умовах педагогічної діяльності та полікультурної освіти досліджують К. Беннетт, О. І. Власова, М. Гофман, О. В. Гукаленко, О. А. Гульбс, І. П. Маноха, Я. Полякова, Ю. О. Приходько, Х. Хапферт, Є. В. Чорний, У. Шмідт та ін.

Мета статті. Постулат наукової психології щодо неможливості дослідження особливостей особистості відокремлено від конкретної діяльності зумовив постановку нашого дослідницького завдання – визначити особливості розвитку психологічної відповідності людини та педагогічної професії з її новими стандартами, вимогами та функціоналом на різних етапах професіоналізації викладача вищої школи з урахуванням полікультурного вектору її розвитку. Також зроблено спробу визначити та теоретично вирішити протиріччя між сталою «психологічною системою діяльності» педагога ВНЗ (В. Д. Шадриков) та вимогами особистісно-професійної інтеграції сучасного фахівця освітньої галузі в систему координат загальноєвропейської полікультурної вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Професія – це певна діяльність, яка надає своєрідність життя виконуючим її людям. Однак, це також і приналежність суб'єкта до певної групи людей, які виконують цю діяльність, виховані у контексті загальних вимог, цінностей та поділяють між собою багато смислів як самої діяльності, так і культури взаємовідносин навколо неї [5]. Сьогодні оптимальний рівень професіоналізації передбачає використання багатьох видів знань, які виходять за межі певної спеціальності, для вирішення різноманітних професійних завдань. Адже в останні роки змінилося уявлення про стабільність професій. В результаті усе більш швидкого полікультурного, технологічного, цивілізаційного розвитку професія припинила представляти собою сталу та завершену систему знань та навичок. На переконання В. О. Толочека «З позицій взаємозв'язку людини і праці формуються уявлення про психологічні закономірності становлення суб'єкта діяльності, розвитку особистості професіонала, ролі індивідуально-психологічних особливостей у цьому процесі, шляхах та засобах його регуляції. ... розглядаються питання щодо відповідності самої праці, тобто її змісту, засобів, умов та організації діяльності, психологічним особливостям та можливостям людини» [9, 4]. Педагогічна діяльність викладача вищої школи повною мірою доводить справедливність таких тверджень.

У соціальному виявленні особистість педагога вищої школи є багаторівневою особистістю фахівця вищої кваліфікації, який здійснює соціально значущу діяльність – навчально-виховну, науково-дослідницьку, просвітницьку, організаційну, культуротворюючу тощо – як творчий, активний суб'єкт синергетичної самоорганізації суспільства. Тобто педагог вищої школи – це професіонал, який створює нові, конструктивні, соціально цінні системи в усіх формах і напрямках своєї діяльності.

Суто психологічно нормативна особистість (така, що здійснює професійну діяльність у відповідності до вимог суспільства) педагога вищої школи характеризується багатьма параметрами, серед яких визначальними є 1) рівень розвитку загальних та професійних здібностей; 2) рівень розвитку спеціальних педагогічних здібностей, знань та вмінь; 3) рівень розвитку індивідуально-психологічних рис (характер, воля, темперамент, вміння управляти власними емоційними та афективними психічними станами), який забезпечує успішну педагогічну діяльність у вищій школі; 4) рівень розвитку спеціальних когнітивних (інтелектуальних, творчих) здібностей у відповідності до вимог до викладача вищої школи (В. Н. Дружинін, В. Д. Шадриков, В. О. Бодров та ін.) [1].

К. М. Гуревич виділив три типи професій у зв'язку з визначенням вимог, які висуваються до працівника:

- професії, у яких кожна здорова людина може досягти суспільно прийнятної ефективності діяльності;
- професії, в яких далеко не кожна людина може досягти потрібної ефективності;
- професії, які за своєю сутністю потребують досягнення найвищих ступенів майстерності. Саме вони висувають специфічні вимоги до індивідуальних особливостей людини (професії, які потребують абсолютної професійної придатності).

Педагогічна професія відноситься до останнього типу і також висуває певні вимоги до здібностей та якостей людини. Добре відомі визначені Є. О. Климовим психологічні вимоги професій типу «людина – людина» до особистості фахівця: прагнення до спілкування; вміння легко входити у контакт з незнайомими людьми, стійке позитивне самопочуття у роботі з людьми, доброзичливість, стриманість, високий поріг емоційного самоконтролю, здатність аналізувати поведінку оточуючих та власну поведінку, розуміти наміри та настрої інших людей, здатність розбиратися у взаємовідносинах людей, організувати їх взаємодію, здатність подумки ставити себе на місце іншої людини, вміння слухати, враховувати думку іншої людини, здатність володіти мовленням, мімікою, жестами, добре розвинуте мовлення, здатність знаходити спільну мову з різними людьми, вміння переконувати людей, акуратність, пунктуальність, зібраність, знання психології людей [7].

Відомо, що професійна діяльність викладача ВНЗ потребує певних особистісних, професійних, соціальних та психологічних якостей і педагогічних здібностей. О. А. Гульбс на основі теоретичного аналізу та результатів емпіричних досліджень розробила психограму викладача ВНЗ, до якої внесла структурні підрозділи, що складають систему професійно-важливих якостей педагога: когнітивні, комунікативні, організаційно-конструкторські, емоційно-вольові, морально-етичні, регулятивні якості, а також визначила такі структурні елементи моделі педагога вищої школи як професійна цілеспрямованість, професійна мотивація, професійна компетентність та індивідуально-психологічні особливості (здібності та типологічні й характерологічні особливості) особистості фахівця педагогічної галузі [3].

Відповідність людини та професії можна також визначити у вигляді певної взаємозалежності (згідно з теорією професійного розвитку Д. Сьюпера): індивідуальні професійні переваги можна розглядати як намагання людини здійснити Я-концепцію, презентовану усіма тими твердженнями, які особистість бажає сказати про себе. Усі ті твердження, які суб'єкт може висловити відносно професії, визначають його професійну Я-концепцію. А отже ті характеристики, які виявляються спільними як для його загальної, так і професійної Я-концепції, утворюють словник понять, який використовується для прогнозування первинного та подальших професійних виборів.

Зі зміною стандартів професійної діяльності та виникненням нових умов її виконання на сучасному етапі запровадження полікультурної освіти у вищій школі неминує виникати ситуація професійної кризи. Лише творча професійна діяльність викладача, заснована на принципах інноваційності й саморозвитку, здатна суттєвим чином впливати на підвищення адаптивності та формування «нової» професійної ідентичності фахівця, змінювати структуру його особистості. Тобто, коли діяльність є складною, ефективним шляхом пристосування людини до її вимог може стати формування індивідуального стилю діяльності. Під ним Є. О. Климов розуміє «індивідуально-своєрідну систему психологічних засобів, які використовує людина для найкращого узгодження власної індивідуальності з об'єктивними вимогами роботи, що виконується» [9, с. 233]. Вироблення індивідуального стилю педагогічної діяльності в нових соціокультурних і організаційних умовах шляхом інтеріоризації зовнішніх впливів свідчить про суттєве зростання педагогічної майстерності та професіоналізму викладача. Такого результату

неможливо досягти без задіяння творчого компоненти особистості фахівця, його інтелектуальних та креативних здібностей, рівень розвиненості яких виводить діяльність педагога ВНЗ на більш високий щабель відповідності людини і професії.

Таблиця 1

Особистісні фактори впливу на процес професійної творчості

<i>Позитивні</i>	<i>Негативні</i>
відсутність конформності	Конформізм
впевненість у власних силах	невпевненість у собі (супутник загальної низької самооцінки) / самовпевненість
домінування емоцій радості навіть з певною долею агресивності	емоційна пригніченість, стійке домінування негативних емоцій
схильність до ризику	уникнення ризикованої поведінки
прагнення успіху, позитивна мотивація	домінування мотивації уникнення порівняно з мотивацією прагнення успіху
багата за змістом підсвідомість	високий рівень тривожності як особистісна риса
любов до фантазування та планування майбутнього	сильні механізми особистісного захисту
розвинене почуття гумору	

На наш погляд, запропоновану теоретичну модель особистості педагога ВНЗ можна було б суттєво доповнити таким системоутворюючим фактором як професіоналізм, визначивши його психологічні складові. «Професіоналізм – це властивість людини (як індивіда, особистості, суб'єкта діяльності та індивідуальності) виконувати діяльність на високому рівні, – систематично, ефективно та надійно у найрізноманітніших умовах. ... це особливий світогляд людини та якісно інший спосіб життя професіонала» [4, с. 202-203].

Адже сьогодні виникає необхідність вивчення структурно-функціональної організації професіоналізму як системного утворення, яке сформовано у процесі розвитку суб'єкта. Це дозволить по-новому поглянути на закономірності, що відображують взаємодію суб'єкта з професією, стане передумовою для побудування моделі професіоналізму в будь-якому виді професійної діяльності, на підґрунті якої суб'єкт зможе вибудувати особисту програму власного професійного розвитку.

Концепція професіогенеза О. П. Єрмолаєвої містить наступні погляди на професіоналізм та сучасного професіонала: «Цивілізаційні критерії професіоналізму – це характеристики відповідності професіонала досягнутому історичному етапу соціального існування професії: як у сенсі володіння професійним апаратом, так і по відношенню до соціальних і моральних вимог до професіонала» [5, с. 69]. І тоді ідентичний професіонал – це наднаціональний універсальний професіонал з фактично безмежними адаптаційними можливостями в різних сучасних умовах полікультурності освітнього середовища.

А. О. Реан визначає, що при неузгодженості цінностей професіонала і організації виникає проблема професійної адаптації людини у цьому середовищі. Він виділяє три типи адаптаційних процесів, серед яких нас цікавить, насамперед, той, що пов'язано з активною зміною людиною себе, з корекцією власних цінностей, установок та звичних поведінкових стереотипів. Такий тип професійної адаптації потребує активного самозмінення та активного самоприспосовування до професійного середовища. Цей процес пов'язано з вектором

інтеріоризації та потребує неабияких енергетичних та емоційних витрат особистості. Адже конформне, пасивне прийняття вимог, норм, установок та цінностей професійного і соціального середовища без увімкнення активного процесу самозмінення, самокорекції та саморозвитку є не адаптацією, а дезадаптацією. Причому вказане активне змінення себе, залишаючись процесом професійної адаптації, може об'єктивно протікати як процес розвитку особистості професіонала. Процес розвитку професіоналізму, що розглядається, можна представити на прикладі входження сучасного викладача вишу у нове для нього полікультурне середовище інтегрованої європейської вищої освіти зі сталими цінностями, традиціями та стилем діяльності.

А. К. Маркова підкреслює, що професіоналізм може бути описано через співвідношення мотиваційної сфери людини (професійні цінності, цілі, самооцінка та рівень домагань, мотиви) та операціональної сфери (професійні здібності, научуваність, прийоми та технології як складові професійної майстерності і творчості та ін.).

Отже професіоналізм виявляється як у високих результатах діяльності, так і у станах людини [4]. Саме тому М. О. Дмитрієва та С. О. Дружилов виділяють дві групи критеріїв ефективності професіоналізму – зовнішні і внутрішні. Відповідно, групу внутрішніх критеріїв оцінки рівня професіоналізму характеризують наступні показники: професійно значущі властивості; професійні знання, уміння, навички; професійна мотивація; професійна самооцінка та рівень домагань; здатність до саморегуляції та стресостійкість; особливості професійної взаємодії.

Головним понятійним інструментом професіоналізму є професійна ідентичність. Досліджуючи систему ідентифікаційних відносин в межах моделі «людина – професія – суспільство», О. П. Єрмолаєва зазначає, що реальні проблеми професіонала у нових соціально-культурних умовах «виводять дослідження його суб'єктності за межі проблематики суб'єкту діяльності у сферу психології людського буття» [5, с. 52] та дозволяють вивчати поведінку педагога-професіонала згідно з сучасними особливостями полікультурної освіти. Не претендуючи на всезагальну системність у визначенні реальних відносин та процесів функціонування професіонала, вчена акцентує увагу на питаннях професійної «переідентифікації» та соціальної адаптації професіонала у світі, що змінюється.

Відтак, відповідність людини і професії визначається якнайповнішою професійною ідентичністю, яку О. П. Єрмолаєва розглядає, як «сутісну психосоціальну структуру, де сфокусовано основні відношення професіонала у мінливій системі «людина – професія – суспільство» [там же, 54]. Для уникнення розмивання критеріїв професіоналізму в умовах радикальних реформ потрібно стійке самоототожнення людини з професією, ось чому як властивість високоорганізованої професійної особистості ідентичність має одночасно запас функціональної стабільності та резерв варіативності у соціально прийнятних границях.

Важливим у цьому контексті видається процес ідентифікації фахівця не лише з професією, а й з професійною групою. Російський психолог О. О. Володарська виділяє три аспекти ідентифікації з професійною групою: а) емоційний аспект – переживання й оцінка приналежності до професійної спільноти; б) когнітивний аспект – усвідомлення й диференціація людиною характеристик, властивостей, параметрів групи, з якою відбувається ідентифікація; в) діяльнісний аспект – людина поводить себе як член групи, реалізує її норми, цінності і т.і. [2].

Беручи до уваги усі зовнішні та внутрішні фактори, що впливають на розвиток відповідності людини і професії, усвідомлюємо необхідність їх систематизації за принципами синергії, чому сприяють методи моделювання та проектування професійної діяльності.

Концептуальна модель професійної діяльності, за визначенням С. О. Дружилова, «це своєрідний внутрішній світ людини-діяча, який базується на великій кількості інформації про професійне середовище, про предмет праці, про цілі, засоби та способи діяльності» [4, с. 198].

Саме з цієї точки зору нас цікавить глибокий структурно-психологічний аналіз діяльності педагога у полікультурній площині сучасного ВНЗ.

Попри зміни освітньої парадигми та основних вимог до професійно-педагогічної діяльності педагога вищого освітнього закладу в останні роки, корекція концептуально-образної моделі професійно-педагогічної діяльності викладача відбувається досить повільно, поступово, за умови накопичення та кристалізації професійного досвіду, теоретичних знань та практичних і методичних вмінь, зміни мотивів, установок, цілей та, врешті-решт, професійної «Я-концепції» людини. Тим не менш, виходячи з її найважливіших властивостей, таких як цілісність, активність та динамічність, які у сукупності характеризують готовність до змін, можна стверджувати, що за наявності такої готовності людина здатна коригувати, уточнювати власну внутрішню модель, включати в неї нові системи взаємовідносин. Концептуальна модель професійної діяльності (КМПД) формується індивідуально, тобто однакових таких моделей просто не існує, а отже унікальна КМПД дозволяє педагогові реалізувати індивідуальний стиль діяльності.

Проблемою психологічного моделювання полікультурної освіти займається український вчений Є. В. Чорний. Саме його герменевтичний підхід до полікультурної освіти видається нам доцільним для використання при розгляданні ситуації з сучасними ВНЗ, які переживають період реформ щодо активної інтеграції у відкритий європейський культурний і освітній простір: «Полікультурна освіта розглядається як спосіб задіяння ... (суб'єктів навчально-виховного процесу у ВНЗ) до різних культур з метою формування загально планетарної свідомості, що дозволяє тісно взаємодіяти з представниками різних країн і народів та інтегруватися у світовий і загальноєвропейський культурно-освітній простір» [10, с. 102]. Є. В. Чорний робить висновок про те, що ідеологія мультикультуралізму є аксіологічною засадою для актуалізації проблематики полікультурної освіти, а його сутність полягає у цілеспрямованому формуванні соціокультурного простору і полікультурної особистості в освіті.

У процесі полікультурної освіти відбувається як підготовка студентської молоді до розуміння та прийняття іншої культури, визнання розмаїтості світу, так і самоприйняття викладачем вищого навчального закладу себе самого, своєї особистості у якості суб'єкту впливу на таке формування, ініціатора та організатора діалогової взаємодії як фундаментального принципу демократизму та автономії особистості в сучасній освіті та вищій освіті і культури взагалі. Лише діалог призводить людей до порозуміння, визнання взаємної цінності, компетентності та довіри, а також до взаємодоповнення ідеалів і змістів професійної діяльності. Отже, таким чином гармонізується світосприйняття педагога ВНЗ, усвідомлення ним свого місця у триаді «людина – професія – полікультурне середовище вузу» та відповідності власної професійної діяльності міжнародному й міжнаціональному контекстам у сфері сучасної вищої освіти.

На такому мультинаціональному рівні існування та розвиток полікультурності підтримуються інтенсивними інтеграційними процесами вітчизняної системи вищої освіти у європейський соціально-культурний і освітній простір за умови збереження національної своєрідності та професійної ідентичності у контексті причетності до загальної європейської культури.

За таких умов виникає необхідність у прогнозуванні відповідності особистості та діяльності сучасного педагога вишу новим вимогам професії. Проектування професійної діяльності – це часовий синтез моделі діяльності та реалізація її у конкретних ситуаціях. Часову структуру спроектованого трудового процесу необхідно співставити з психологічною структурою діяльності [4, с. 214-215]. Без прогнозування неможливо розробити перелік критеріїв оцінки якості та ефективності діяльності педагога, визначити рівень його професіоналізму та

максимальної психологічної відповідності людини та професії в сучасному мінливому мультикультурному світі.

Висновки.

1. Самовираження у професії відбувається через вдосконалення та розвиток особистісних якостей і здібностей. Професія актуалізує здібності особистості, що знаходяться у потенційному стані, відкриваючи тим самим перспективи розвитку особистості фахівця.

2. Готовність викладача вищої школи до запровадження інновацій у навчально-виховний процес на основі особистого досвіду, професійної компетентності й творчості та глибокого розуміння значення полікультурності освіти у сучасному глобалізованому світі є суттєвим показником високого рівня розвитку його професійної ідентичності.

3. На часі стоїть завдання створення нових моделей педагога вищої школи як особистості і фахівця та проектування його професійно-педагогічної діяльності за нових умов її здійснення. Адже зі зміною соціокультурної ситуації, організаційної платформи та компетентнісних вимог до викладача ВНЗ, з появою нових цілей, завдань, технологій та методів реалізації його професійних функцій, проєктивний підхід до аналізу цієї оновленої діяльності є доцільним і необхідним.

Література

1. Бодров В. А. Психология профессиональной пригодности: Учебное пособие для вузов. 2-е изд. / В. А. Бодров. – М.: ПЕР СЭ, 2006. – 511 с.
2. Володарская Е. А. Социально-психологические факторы идентификации учёного с научной школой / Володарская Е. А. // Вестник МГУ. Серия 14. Психология. – 1997. – № 3. – С. 68-81.
3. Гульбс О. А. Особистісне становлення викладача вищої школи в професійній діяльності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/.../PB-5_47.pdf
4. Дружилов С. А. Психология профессионализма. Инженерно-психологический подход / С. А. Дружилов. – Х.: Изд-во «Гуманитарный центр», 2001 – 296 с.
5. Ермолаева Е. П. Психология социальной реализации профессионала / Е. П. Ермолаева. – М.: Изд-во «Институт психологии РАН», 2008. – 347 с.
6. Иванова Н. Л. Социальная идентичность и профессиональное становление личности / Н. Л. Иванова. – Ярославль: Аверс-Пресс; МАПН, 2005. – 242 с.
7. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения. – М.: Академия, 2004. – 304 с.
8. Корольчук М. С. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах: Навчальний посібник / М. С. Корольчук, В. М. Крайнюк. – К.: Ніка-Центр, 2009. – 580 с.
9. Толочек В. А. Современная психология труда: Учебное пособие. 2-е изд. / В. А. Толочек. – СПб.: Питер, 2008. – 432 с.
10. Чорний Є. В. Концептуальне та емпіричне підґрунтя психологічного моделювання полікультурної освіти / Є. В. Чорний // Психологія і суспільство. – 2011. – № 4. – С. 101-109.

В статтє представлен теоретический анализ феномена психологического соответствия личности преподавателя высшей школы инновационным профессиональным требованиям к современному специалисту в области образования в условиях поликультурной среды вуза. Определены роль и место в формировании психологического

соответствия человека и профессии в поликультурной образовательной среде вуза таких свойств личности как профессионализм, профессиональная идентичность и т.п. Обозначена проблема теоретического разрешения объективного противоречия между устойчивой «психологической системой деятельности» преподавателя вуза и требованиями личностно-профессиональной интеграции современного педагога высшей школы в систему координат общеевропейского поликультурного образования.

A theoretical analysis of the phenomenon of a higher school teacher's personality psychological correlation with the innovative professional demands to a modern professional in an educational sphere in the university policultural environment. A role and place of such personality traits as professionalism and professional identity in a psychological correlation between a human and his profession is defined. A theoretical decision of the gap between a stable "psychological system of activity" and demands to the personal-professional integration of the modern university teacher into a system of mutual European policultural education has found its covering.

Статтю подано до друку 29.03.2012.

© 2012 р.

А.В.Кіась (м. Київ)

ВЗАЄМОЗ'ВЯЗКИ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ВЧИТЕЛІВ З ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ

Професія учителя є однією із найбільше психологічно перенавантажених сфер діяльності, що обумовлено як змістом, так і умовами роботи. Педагогічна діяльність представляє одну з найскладніших сфер, що детерміновано цілою низкою підвищених вимог до педагога, починаючи від планування та організації виховних та навчальних впливів, до непередбачуваних ситуацій взаємодії з учнями, і особливо з учнями, які схильні до девіацій (лихослів'я, куріння, прогули уроків, відсутність інтересу до навчання, низька успішність, конфлікти з однолітками, батьками, вчителями тощо). Останнє потребує від учителя особливої уваги, часу та сил, що супроводжується стресовим психоемоційним та мисленневим напруженням. Недостатня освіченість в напрямку збереження психологічного здоров'я, розвитку навичок ефективного подолання стресових ситуацій призводить до виникнення ускладнень у професійній діяльності, взаємодії з учнями, зниження працездатності і навіть емоційного згорання.

У сучасних психологічних дослідженнях проблема копінг-поведінки розглядається у різних спектрах: вивчається поведінка особистості в складних екстремальних ситуаціях (Л.В.Віноградова, А.Лібіна, І.Г.Малкіна-Пих), виявляється вплив особливостей професійної діяльності на поведінку особистості (Т.А.Данилова, О.Н.Єжова, Л.А. Колесніченко, К.І.Корнєв, В.Л.Малигін), досліджуються детермінанти вибору копінг-стратегій особистістю (В.І.Голованевська, Л.І.Дементій, Т.Л.Крюкова), особливості прояву копінг-поведінки підлітків та студентів (К.Блекстейн, Д.Тері, С.А.Хазова, О.В.Якімчук) тощо. Проте фундаментальних робіт з проблеми копінг-поведінки вчителів у взаємодії з підлітками, які мають схильність до девіацій, не існує.

Зважаючи на актуальність збереження здоров'я педагога у стресогенній професійній діяльності та залежність вирішення питань девіацій у поведінці підлітків від ефективності копінг-поведінки вчителів, ми в своєму дослідженні ставили за мету визначення психологічних особливостей копінг-поведінки вчителів у педагогічній взаємодії з підлітками-девіантами. Одним